

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

ESF projekts „Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības administratīvās kapacitātes stiprināšana”

4.2.aktivitāte „Normatīvo aktu un politikas dokumentu ekspertīze”

Eiropas Savienības normatīvo aktu un politikas dokumentu ekspertīze

2010.gada jūnija ziņojums

Pilsoniskās sabiedrības iesaiste lēmumu pieņemšanas procesā Eiropas Savienībā un Latvijā. Lisabonas līgums

Šis ziņojums ir veidots ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu.
Par ziņojuma saturu atbild Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība.

Ievads

Ne mazums pārsteigumu, politiskās cīņas, kompromisu un varbūt pat viltības bija nepieciešams, lai 2007.gada 13.decembrī Eiropas valstu un valdību vadītāji Lisabonā parakstītu tā dēvēto Lisabonas (Reformu) līgumu. No sākotnēji iecerētās Eiropas Konstitūcijas tas bija pārtapis par līgumu ar pielikumiem un protokoliem, ar kuru groza divus citus līgumus – Līgumu par Eiropas Savienību¹ un Eiropas Kopienu dibināšanas līgumu.²

Dažādu apsvērumu dēļ Lisabonas līgums ticis atzīts par sarežģītu, nepārskatāmu un vienkāršam Eiropas iedzīvotājam nesaprotamu dokumentu. Arī tā ratifikācijas process nevirzījās ne tuvu tik gludi, kā to bija iecerējuši Eiropas Savienības ierēdņi. To neizdevās ratificēt ne līdz 2009.gada 1.janvārim, ne arī līdz 2009.gada Eiropas Parlamenta vēlēšanām. Vien 2009.gada 1.decembrī Lisabonas līgums beidzot stājās spēkā.

Līdztekus daudziem un dažādiem jauninājumiem, ko sevī ietver Lisabonas līgums, viens no svarīgākajiem jautājumiem tieši arodbiedrību darbības kontekstā ir tā ieguldījums pilsoniskās sabiedrības līdzdalības atbalstīšanā un veicināšanā.

Neskatoties uz Lisabonas līgumā paredzētajām tiesībām un iespējām, pilsoniskā sabiedrība tomēr ir katras dalībvalsts ietvaros definējams jēdziens. Proti, pat ja Eiropas Savienība cenšas veicināt pilsoniskās sabiedrības iesaisti lēmumu pieņemšanas procesā, šie centieni nedos neko, ja Latvijā nebūs pilsoniskās sabiedrības, kas gribēs un varēs šajos procesos iesaistīties.

Tieši tādēļ ziņojumā analizēta arī situācija ar pilsonisko sabiedrību Latvijā – ko tā nozīmē, kā to veicināt un kā Lisabonas līguma regulējums var sekmēt pilsoniskās sabiedrības iesaisti lēmumu pieņemšanas procesā tepat Latvijā.

Ievērojot minētos apstākļus, ziņojumā tiks aplūkoti šādi jautājumi:

- Jēdziens „pilsoniskā sabiedrība”, tā izpratne Latvijā un iespējas, ko tā dod arodbiedrībām un citām nevalstiskajām organizācijām;
- Lisabonas līguma pieņemšanas apstākļi, sākot no idejas par Konstitucionālo līgumu un beidzot ar tā ratifikācijas problēmām un to iemesliem;
- Lisabonas līguma regulējums attiecībā uz pilsonisko sabiedrību – ko tas dod Latvijai, arodbiedrībām un citām nevalstiskajām organizācijām nacionālajā un Eiropas Savienības līmenī.

¹ Parakstīts Māstrihtā, 1992.gada 7.februārī.

² Parakstīts Romā, 1957.gada 25.martā.

1. Pilsoniskā sabiedrība Latvijā

Jēdziens „pilsoniskā sabiedrība”, it jo īpaši pēdējā laikā, publiskajā telpā tiek lietots vairāk nekā bieži. Konteksti mēdz būt dažādi – par iedzīvotāju aktīvāku cīņu par savām tiesībām, iedzīvotāju iesaistīšanos dažādās profesionālās un interešu kopās, politiķu pienākumu lēmumu pieņemšanas procesos iesaistīt visdažādāko apvienību pārstāvjus, ņemt vērā sabiedrības viedokli u.tml. Kopumā ņemot, pilsoniskā sabiedrība tiek piesaukta brīžos, kad ir runa par nepieciešamību pēc sabiedrības aktīvas iesaistes procesos, kas skar (vai varētu skart) sabiedrības intereses.

Iepriekš norādītais ir pilsoniskās sabiedrības apraksts ikdienas sarunvalodas līmenī. Tomēr pilsoniskā sabiedrība nav vis tikai publiski vietā un nevietā lietots termins bez konkrēta satura un definīcijas. Ar Ministru kabineta 2005.gada 15.februāra rīkojumu Nr.98 ir apstiprinātas Pilsoniskās sabiedrības stiprināšanas politikas pamatnostādnes 2005. – 2014.gadam³ (turpmāk tekstā – Pamatnostādnes). Par atbildīgo institūciju Pamatnostādņu īstenošanā rīkojumā noteikts Īpašo uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts (turpmāk tekstā – Sekretariāts).

Jāatzīmē, ka kopš Pamatnostādņu pieņemšanas vairākkārt mainījusies par to īstenošanu un pilsoniskās sabiedrības attīstības veicināšanu atbildīgā institūcija.

Attiecībā uz Sekretariātu – ar Ministru kabineta 2008.gada 29.oktobra rīkojumu Nr.650 uzdots līdz 2008.gada 31.decembrim reorganizēt Sekretariātu, pievienojot to Bērnu un ģimenes lietu ministrijai, kas ir Sekretariāta funkciju, tiesību, saistību, mantas, finanšu līdzekļu, lietvedības un arhīva pārņēmēja un turpmāk tiek saukta par Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministriju.

Attiecībā uz Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministriju – ar Ministru kabineta 2009.gada 6.maija rīkojumu Nr.281 atbalstīta Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijas reorganizācija. Ministrijas kompetences sadalītas starp Labklājības ministriju, Tieslietu ministriju un Izglītības un zinātnes ministriju. Valsts politikas izstrāde sabiedrības integrācijas jomā, tās īstenošana un koordinēšana, kā arī pilsoniskās sabiedrības attīstības sekmēšana nodota Tieslietu ministrijas kompetencē.

Ar Ministru kabineta 2009.gada 29.maija rīkojumu Nr.359 nolemts reorganizēt Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministriju un nodot tās funkcijas Labklājības ministrijai, Tieslietu ministrijai un Izglītības un zinātnes ministrijai.

Līdz ar to jāsecina, ka šobrīd par Pamatnostādņu īstenošanu un pilsoniskās sabiedrības stiprināšanu valstī kopumā atbildīga ir Tieslietu ministrija.

³ Pamatnostādnes internetā pieejamas šeit: <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=1713>

No satura viedokļa Pamatnostādnēs norādīts uz to, ka Latvijā pilsoniskā sabiedrība ir tās attīstības sākumstadijā. Kā galvenās problēmas un šķēršļi pilsoniskās sabiedrības attīstībai minēta zema sabiedriskā aktivitāte un savstarpējā uzticēšanās, iedzīvotāju atsvešinātība no publiskās pārvaldes un iedzīvotāju nelielās zināšanas par nevalstisko organizāciju (turpmāk tekstā – NVO) darbību, darba rezultātiem un lietderību. Kā viens no iedzīvotāju nelielo zināšanu iemesliem Pamatnostādnēs norādīts NVO darbiniekiem trūkstošā prasme informēt par NVO darbības rezultātiem, iesaistīt iedzīvotājus un piesaistīt nepieciešamos līdzekļus. To interesanti vērtēt arī arodbiedrību kā NVO darbības kontekstā.

Lai ieviestu pilsoniskās sabiedrības politiku, Pamatnostādnēs plānoti tādi rīcības virzieni kā: 1) palielināt to cilvēku īpatsvaru Latvijā, kas, formāli un neformāli sadarbojoties savu un sabiedrības mērķu labā, vairo sociālo kapitālu; 2) paaugstināt iedzīvotāju, neformālu grupu un sabiedrisku organizāciju līdzdalības efektivitāti politikas procesā pašvaldības, centrālās valsts pārvaldes un Eiropas Savienības (turpmāk tekstā – ES) līmenī; 3) attīstīt vidi ilgtspējīgai, uz rezultātu orientētai nevalstisko organizāciju darbībai.

Pamatnostādnes satur arī jēdziena „pilsoniska sabiedrība” definīciju: sabiedrība, kurā indivīdi sadarbojas ar citiem indivīdiem un publisko varu savu un sabiedrības problēmu risināšanā. Pilsoniskajā sabiedrībā ietilpst dažādu veidu formāli un neformāli veidojumi, kas ir neatkarīgi no valsts, ģimenes un uzņēmējdarbības. Pilsoniskā sabiedrība nodrošina arī to interešu pārstāvniecību, kuras nevar pārstāvēt, izmantojot ekonomiskos un politiskos ietekmēšanas līdzekļus (piemēram, vides aizsardzība, bērnu tiesības, cilvēku ar īpašām vajadzībām tiesības).

Jāatzīst, ka Pamatnostādnes, līdzīgi kā vairums politikas dokumentu, neparedz konkrētu rīcības plānu konstatēto problēmu risināšanai un izvirzīto mērķu sasniegšanai. Ir norādīts uz vēlamo situāciju 2014.gadā, kad iedzīvotāji, saskatot aktuālu un risināmu jautājumu, pašorganizējas. Ja attiecīgais jautājums ir risināms pašvaldības, valsts vai pat ES līmenī, iedzīvotāji zina, kur, kā un kad vērsties pašvaldībā, valsts pārvaldes vai ES institūcijās, lai piedalītos attiecīgās politikas veidošanā. Publiskās pārvaldes darbinieki savukārt atsaucas pilsoniskās sabiedrības iniciatīvām, ir iemācījušies iesaistīt iedzīvotājus politikas veidošanā un labi pārzina nepieciešamās procedūras.

Attiecībā uz rīcības plānu, kā šo vēlamo situāciju 2014.gadā sasniegt, Pamatnostādnēs piedāvāti trīs rīcības virzieni:

- Palielināt to cilvēku īpatsvaru Latvijā, kas, formāli un neformāli sadarbojoties savu un sabiedrības mērķu labā, vairo sociālo kapitālu. Lai to paveiktu, jāaktivizē pašvaldības un NVO reālu iespēju radīšanā iedzīvotāju sabiedriskajām aktivitātēm, jāveicina labdarību, jāaktivizē pašvaldību, NVO un plašsaziņas līdzekļu darbību, lai popularizētu veiksmīgu pilsonisko sabiedrību un līdzdalību ar to saistītajos procesos,

minot reālus piemērus, jāpaplašina skolas vecuma bērnu zināšanas un prasmes un jāveicina sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju līdzdalību pilsoniskajā sabiedrībā;

- Paaugstināt iedzīvotāju, neformālo grupu un sabiedrisko organizāciju līdzdalības efektivitāti politikas procesā pašvaldības, centrālās valsts pārvaldes un ES līmenī. Paredzēts noteikt publiskās pārvaldes atbildību par pilsoniskās sabiedrības iesaistīšanu politikas veidošanā, nodrošinot normatīvo un metodisko norādījumu ieviešanu pilsoniskās sabiedrības līdzdalībai politikas veidošanā publiskajā pārvaldē, kā arī nodrošināt iedzīvotājiem pieejamu un saprotamu informāciju un komunikācijas infrastruktūru pilsoniskās sabiedrības efektīvai līdzdalībai politikas veidošanā;
- Attīstīt vidi ilgtspējīgai, uz rezultātu orientētai NVO darbībai. Tādēļ nepieciešams veicināt NVO darbinieku uz rezultātu orientētu rīcībspējas (kapacitātes) uzlabošanu, veicināt cilvēku iesaistīšanu NVO, atbalstīt inovatīvu sabiedrisko organizāciju attīstību.

Nekādus konkrētākus pasākumus pilsoniskās sabiedrības spēcīnāšanai Pamatnostādnes nepiedāvā. Nodaļā „Turpmākās rīcības plānojums” norādīts, ka ĪUMSILS ir atbildīgs par starpresoru Pamatnostādņu ieviešanas koordinēšanu un Pilsoniskās sabiedrības padomes izveidošanu. Tās sastāvā būtu pārstāvji no iesaistītajām ministrijām un pašvaldībām, pārstāvji no reģionālajām (vietēja līmeņa) un nacionālajām NVO, uzņēmēji un citi aktīvi pilsoniskās sabiedrības atbalstītāji.

Konkrētu pasākumu neesamība Pamatnostādnēs nav pārsteigums, jo ar tām nosaka tikai vadlīnijas pilsoniskās sabiedrības stiprināšanas jomā. Kā Pamatnostādņu īstenošanas instruments tajās norādīts valsts programma „Pilsoniskās sabiedrības stiprināšana. 2005. – 2009.gads”.

Ar Ministru kabineta 2005.gada 4.marta rīkojumu Nr.141 ir atbalstīts valsts programmas „Pilsoniskās sabiedrības stiprināšana. 2005. – 2009.gads” (turpmāk tekstā – Programma 2005. – 2009.) kopsavilkumā ietvertais risinājums. Programmā 2005. – 2009. pilsoniskās sabiedrības stiprināšana noteikta par valsts prioritāti. Tās īstenošanai 2003.gadā izveidots ĪUMSILS, savukārt 7. un 8.Saeimas valdības savās deklarācijās paudušas apņēmību stiprināt pilsonisko sabiedrību. Kā Programmas 2005. – 2009. mērķis ir izvirzīts panākt tādu pilsoniskās sabiedrības attīstību, kurā iedzīvotājiem nav šķēršļu sadarboties savu un sabiedrības jautājumu risināšanā. Apakšmērķi ir jau iepriekš Pamatnostādnēs norādītie: sadarbības veicināšana, iedzīvotāju līdzdalība politikas veidošanā un NVO sektora ilgtspēja. Joprojām dominē jēdzieni „nodrošināt”, „veicināt” un „sekmēt”.

Programmā 2005. – 2009. uzskaitītas arī galvenās darbības mērķu sasniegšanai, piemēram, metodiskie ieteikumi informācijas sagatavošanai par pilsoniskās

sabiedrības attīstību pašvaldību gada publiskajā pārskatā, labās prakses apkopošana un publicēšana, atzinības izteikšana tiem, kas nodarbojas ar labdarību, sabiedrības informēšana par iespējam darboties sabiedriskajās organizācijās, NVO informēšana par to, kā popularizēt līdzdalības piemērus, NVO apmeklējumu skolās organizēšana, Valsts pārvaldes iekārtas likuma normas, kas reglamentē sabiedrības līdzdalību valsts pārvaldē, skaidrojuma izstrāde un publiskošana, NVO apmācību un konsultāciju līdzfinansēšanas kārtības izstrāde u.c. darbības.

Ar Ministru kabineta 2008.gada 30.jūnija rīkojumu Nr.366 apstiprināta Pilsoniskās sabiedrības stiprināšanas programma 2008. – 2012.gadam (turpmāk tekstā – Programma 2008. – 2012.) un par spēku zaudējušu atzīts 2005.gada 4.marta rīkojums Nr.141 par Programmu 2005. – 2009. Šajā programmā atzīta NVO sektora nozīmīgā loma politikas veidošanas procesā. Ikdienā politikas veidotāji bieži izmanto NVO kā resursu, lai konsultētos par normatīvās bāzes izstrādi vai saņemtu padomu specifisku jautājumu risināšanā un novērtēšanā. NVO kā politikas novērtētājus izmanto starptautiskās organizācijas, gatavojot informatīvos ziņojumus par situāciju Latvijā konkrētā jomā.

Nepieciešamību aktualizēt Programmu 2005. – 2009. uzrādījis 2007.gadā veikts pētījums „Valsts programmas „Pilsoniskās sabiedrības stiprināšana. 2005. – 2009.gads” vidēja termiņa novērtējuma ziņojums”. Programmas mērķu un apakšmērķu grupas ir saglabātas nemainīgas, savukārt rīcības virzieni ir precizēti programmas efektivitātes uzlabošanai.

Attiecībā uz iedzīvotāju, neformālo grupu un NVO līdzdalības efektivitātes palielināšanu politikas procesā ES līmenī atzīmēts, ka tam pastāv būtiski priekšnoteikumi. Proti:

- tā ir spēcīga nacionālā jumta organizācija (nozari un organizāciju apvienību pārstāvoša NVO), kas pārstāv iespējami plašāku un daudzveidīgāku mērķa grupu, ir gatava sarunām reģionālā, nacionālā un starptautiskā līmenī;
- laba sadarbība ar ES attiecīgo mērķa grupu pārstāvošo jumta organizāciju, aktīva nacionālās organizācijas iesaiste.

Līdz ar to arodbiedrību kontekstā ir svarīgi, ka ir svarīgi būt spēcīgai nacionālā līmeņa jumta organizācijai un veiksmīgi sadarboties ar arodbiedrību jumta organizācijām ES līmenī. NVO, kam viena vai otra trūkst, nav iespēju piedalīties lēmumu pieņemšanas un realizācijas procesā dažāda līmeņa pārvaldes struktūrās.

Savukārt centrālās valsts pārvaldes līmenī ir tādi sadarbības mehānismi kā NVO iesaiste starpinstitucionālās darba grupās, konsultatīvajās padomēs un komisijās, kā arī atzinumu sniegšana par normatīvajiem aktiem un politikas plānošanas dokumentiem, līdzdalība valsts sekretāru sanāksmēs.

Vietējā un reģionālā līmenī ir problēmas ar vienotu principu un pieejas trūkumu sadarbībai ar NVO, daudzas pašvaldības nesaredz NVO kā partnerus un NVO sadarbība ar pašvaldību nereti ir atkarīga no konkrētā pašvaldības darbinieka pieredzes un attieksmes.

Jāatzīst, ka, neskatoties uz to, kuras institūcijas pārziņā ir pilsoniskās sabiedrības jautājumi un kādas pamatnostādnes un valsts programmas to regulē, arodbiedrībām Latvijā ir gana plašas iespējas paust savu un savu biedru viedokli un piedalīties lēmumu pieņemšanas procesā. Protams, var diskutēt par to, cik daudz arodbiedrību un biedru viedoklis tiek uzklausīts un ņemts vērā, tomēr sadarbības mehānisms, vismaz nacionālajā līmenī, ir jau iestrādāts un darbojas sekmīgi.

Nacionālajā līmenī joprojām darbojas 2004.gada 1.oktobrī starp Ministru prezidentu, LBAS priekšsēdētāju un Latvijas Darba devēju konfederācijas (turpmāk tekstā – LDDK) prezidentu noslēgtā trīspusējā vienošanās par sociāli ekonomisko partnerību. Ir izveidota arī Nacionālā trīspusējās sadarbības padome (turpmāk tekstā – NTSP), kuras sastāvā arodbiedrību pusi pārstāv tieši LBAS. Vēl NTSP sastāvā ir valdības puse un darba devēju puse, ko pārstāv LDDK.

Šobrīd par sadarbību ar valdību nacionālā līmenī ir vienojusies tikai LBAS un LDDK un ne citas NVO. Izvērtējot jautājumu vai ierosinājumu par vēl kādu citu NVO iekļaušanu NTSP sastāvā, praktiski acīmredzot vajadzētu ņemt vērā konkrētās organizācijas apmērus, darbības aktivitāti, ģeogrāfisko pārklājumu un tamlīdzīgus apstākļus. Vienlaikus jānorāda, ka nevienā no augstāk minētajiem politikas plānošanas dokumentiem nav noteikti kritēriji attiecībā uz to, kuras NVO ir tiesīgas veidot nacionāla, reģionāla vai vietēja līmeņa sadarbību ar valdību un citiem partneriem. Tieši otrādi – mērķis vienmēr ir iesaistīt iespējami vairāk dažādu sabiedrības grupu pārstāvjus. Līdz ar to svarīgākais ir NVO aktivitāte un vēlēšanās iesaistīties politikas plānošanas un lēmumu pieņemšanas procesos, un tālākais jau ir pušu vienošanās jautājums. Un izšķirošais ne vienmēr būs tikai biedru skaits.

2. Lisabonas līguma pieņemšana un ratifikācija

Lai analizētu pilsonisko sabiedrību ES, nevar nepieskarties Lisabonas līgumam, kurš neapšaubāmi ir ieviesis vairākus būtiskus jauninājumus un iespējas pilsoniskajai sabiedrībai ES iniciēt lēmumu pieņemšanas procesu, piedalīties tajā un ietekmēt tā gala rezultātu.

Neskatoties uz to, ka Lisabonas līgums paredz daudz labu izmaiņu ES uzbūvē un funkcionēšanā vēl bez pilsoniskās sabiedrības nozīmes palielināšanas, tā pieņemšanas un ratifikācijas process ES bija ērkšķiem kaisīts. Lai labāk izprastu Lisabonas līguma nozīmi un saturu, turpmākajās rindkopās piedāvāju īsu vēsturisku atskatu notikumos, kas iesākās pirms vairāk kā pieciem gadiem.

Ceļš uz Lisabonas līgumu faktiski sākās 2004.gada 29.oktobrī, kad ES valstu un valdību vadītāji Romā parakstīja Līgumu par Konstitūciju Eiropai (Konstitucionālo līgumu). Par Konstitucionālā līguma tekstu dalībvalstu līderi vienojās 2004.gada 18.jūnijā Starpvaldību konferencē Briselē. Latvijas valdība uzskatīja, ka panāktā vienošanās ir līdzsvarots kompromiss, kurā ir ņemti vērā galvenie Latvijas aizstāvētie principi, un ES institūciju jautājumos tā ir Latvijai izdevīgāka nekā Nicas līgumā paredzētās ES institūciju reformas. Vienošanās paredzēja saglabāt katrai valstij savu komisāru Eiropas Komisijā vēl uz desmit gadiem un iespēju atgriezties pie šī jautājuma lemtā 2014.gadā. Latvija uzskata, ka šī vienošanās ļaus izvērtēt paplašinātās Eiropas Komisijas darboties spēju nākamajos desmit gados un atbilstoši šim vērtējumam pieņemt tālākus lēmumus. Nicas līgums noteica, ka 2009.gadā Eiropas Komisija tiek samazināta un katrai valstij vairs tajā nav sava komisāra.

Vienošanās arī paredzēja no 2009.gada vienkāršot lēmumu pieņemšanu ES lēmējīnstitūcijā Padomē, atsakoties no svērto balsu sistēmas, kāda bija noteikta Nicas līgumā. ES Konstitucionālais līgums paredzēja, ka lēmumi Padomē ir pieņemti, ja tos atbalsta vairākums (vismaz 55%) ES dalībvalstu un ja šīs dalībvalstis kopīgi pārstāv vismaz 65% ES iedzīvotāju. Arī šī balsošanas sistēma Latvijai un citām mazākajām valstīm nodrošinātu lielāku pārstāvniecību ES Padomē nekā paredzēts Nicas līgumā, vienlaikus padarot efektīvāku ES lēmumu pieņemšanas procesu.

Jautājumā par Eiropas Parlamentu ES dalībvalstu un valdību vadītāji vienojās palielināt minimālo katras valsts ievēlēto deputātu skaitu no līdzšinējā projektā iekļautajiem četriem deputātiem līdz sešām deputātu vietām. Šāda vienošanās pilnībā saskan ar Latvijas aizstāvēto pozīciju, kurā bija prasīts minimālo deputātu vietu skaitu palielināt līdz piecām, jo tā palielina mazo valstu pārstāvniecību Eiropas Parlamentā.

Par lēmumu pieņemšanu dažās jūtīgākajās politikas jomās tika nolemts, ka nodokļu politikā saglabājas vienbalsības princips un tas ir tas, ko Latvijas valdība prasīja, un finanšu perspektīva jeb ES daudzgadu budžets arī turpmāk tiktu pieņemts vienbalsīgi.

Līgumu dalībvalstīs sākotnēji paredzēja ratificēt divu gadu laikā. 2005. – 2006.gadā norisinājās Konstitucionālā līguma ratifikācijas process dalībvalstīs. Latvijas Republikas Saeima to ratificēja 2005.gada 2.jūnijā. Savukārt 2005.gada 29.maijā Francijas un 1.jūnijā Nīderlandes iedzīvotāji tautas nobalsošanā Konstitucionālo līgumu noraidīja. Kopumā līgumu ratificēja 18 no 27 dalībvalstīm.

Redzot notikumu ne pārāk labvēlīgo attīstību, dalībvalstis Eiropadomē 2005.gada 16. – 17.jūnijā pieņēma Deklarāciju par Līguma par Konstitūciju Eiropai ratifikāciju, kurā noteikta nepieciešamība rūpīgi izvērtēt pilsoniskās sabiedrības bažas, un izsludināts tā sauktais „pārdomu periods”. Pārdomu perioda laikā dalībvalstis veic plašas diskusijas par Eiropas nākotni, iesaistot pilsonisko sabiedrību un sociālos partnerus.

2006.gada 15. – 16.jūnijā dalībvalstis Eiropadomē vienojās par tā dēvēto „divu veidu” pieeju un politiskas deklarācijas pieņemšanu, atzīmējot Romas līgumu noslēgšanas 50.gadskārtu. „Divu veidu” pieeja nozīmē, ka, no vienas puses, tiek turpināts darbs pie konkrētu, sabiedrībai svarīgu projektu īstenošanas, izmantojot esošo ES līgumu dotās iespējas. No otras puses, attiecīgā ES prezidentūra konsultējas ar dalībvalstīm par Konstitucionālā līguma nākotni.

2007.gada 25.martā Berlīnē ES valstu un valdību vadītāji pieņēma Berlīnes deklarāciju, kurā noteiktas Eiropas kopējās vērtības un mērķi, kā arī apņemšanās tos īstenot. Deklarācija pauž dalībvalstu vienprātīgu apņemšanos panākt ES līgumu reformas galīgu risinājumu līdz 2009.gada Eiropas Parlamenta vēlēšanām.

2007.gada pirmajā pusē Vācijas ES prezidentūra organizēja divpusējas tikšanās ar ES dalībvalstīm, lai noskaidrotu to viedokli par Konstitucionālā līguma nākotni. Balstoties uz konsultāciju rezultātiem, Vācijas ES prezidentūra sagatavoja detalizētu mandāta projektu Starpvaldību konferencei (turpmāk tekstā – SVK).

Jau pēc tam, kad divas valstis bija noraidījušas Konstitucionālā līguma ratifikāciju, 2007.gada 21. – 22.jūnijā Eiropadomē ES dalībvalstu un valdību vadītāji apstiprināja Vācijas ES prezidentūras sagatavoto mandātu, pieņemot lēmumu atteikties no Konstitucionālā līguma un tā vietā izstrādāt Reformu līgumu (*Reform Treaty*). Reformu līgums groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienu dibināšanas līgumu, to pārdēvējot par Līgumu par Savienības darbību (*Treaty on the functioning of the Union*).

2007.gada 23. – 24.jūlijā Vispārējo lietu un ārējo attiecību padomes ietvaros notiek SVK atklāšana par Reformu līgumu.

Laikā no 2007.gada 25.jūlija līdz 3.oktobrim dalībvalstu un trīs ES institūciju – ES Padomes, Eiropas Parlamenta un Eiropas Komisijas – juristi eksperti SVK ietvaros izstrādāja Reformu līgumu.

2007.gada 18.oktobrī ES valstu un valdību vadītāji neformālās Eiropadomes laikā Lisabonā apstiprināja Reformu līgumu un vienojās to dēvēt par Lisabonas līgumu. Tam sekoja ES dalībvalstu un ES institūciju juristu lingvistu darbs pie Lisabonas līguma tulkošanas dalībvalstu valodās un dalībvalstu priekšlikumu par nepieciešamajiem precizējumiem iesniegšana.

2007.gada 4.decembrī Latvijas Ministru kabinets apstiprināja likumprojektu par Lisabonas līgumu.

2007.gada 12.decembrī trīs ES institūciju – ES Padomes, Eiropas Parlamenta un Eiropas Komisijas – priekšsēdētāji proklamē Eiropas Savienības Pamattiesību hartu.

2007.gada 13.decembrī ES valstu un valdību vadītāji Lisabonā parakstīja Lisabonas līgumu.

Uzreiz pēc Lisabonas līguma publicēšanas ES Oficiālajā Vēstnesī dalībvalstis uzsāka Lisabonas līguma ratifikāciju. Viss ritēja bez aizķeršanās, līdz 2008.gada 12.jūnijā Īrijas Republikā tautas nobalsošanā Lisabonas līgums tika noraidīts. Referenduma rezultāti liecināja, ka 46,6% iedzīvotāju ir balsojuši „par” un 53,4% – „pret”. Pēc šī trešā „Nē” (iepriekšējie divi bija Francijas un Nīderlandes iedzīvotāju izpildījumā), atsevišķi politikas pētnieki pauda viedokli, ka Lisabonas līguma ratifikāciju turpināt nav iespējams un nav iespējams prasīt ģīriem „minēt vēlreiz”.⁴

Neskatoties uz to, ka ar vienu ģīri „Nē” vajadzēja pietikt, lai Lisabonas līgums netiktu ratificēts, ratifikācijas process tomēr turpinājās. Eiropadomes ietvaros Īrijas premjerministrs prezentēja ES valstu un valdību vadītājiem Īrijas valdības pasūtītā pētījuma par tautas nobalsošanu par Lisabonas līgumu analīzi. 2008.gada 11. – 12.decembrī Eiropadomē ES valstu un valdību vadītāji par mērķi izvirzīja Lisabonas līguma spēkā stāšanos līdz 2009.gada beigām. Vienlaikus ES valstu un valdību vadītāji vienojās par to, kas notiks, ja Lisabonas līgums stāsies spēkā:

- Saskaņā ar nepieciešamajām juridiskajām procedūrām tiks pieņemts lēmums, ka Eiropas Komisijas sastāvā arī turpmāk būs viens katras dalībvalsts valstspiederīgais (iepriekš Konstitucionālais līgums paredzēja iespēju 2014.gadā lemt par Eiropas Komisijas sastāva sašaurināšanu, atzīstot, ka 27 Eiropas Komisija 27 komisāru sastāvā nav pats darboties spējīgākais variants. Turklāt bija bažas, ka līdz ar jaunu dalībvalstu uzņemšanu ES var pietrūkt „izdomas” jaunu komisāru posteņu ieviešanai);

⁴ Dace Akule „Trešais Nē jaunam ES pamatlīgumam”. 2008.gada 13.jūnijs.
<http://www.politika.lv/blogi/index.php?id=60761>

- Īrijai tiks nodrošinātas nepieciešamās juridiskās garantijas, atbildot uz Īrijas pilsoņu paustajām bažām – nodokļu politiku, Īrijas tradicionāli īstenoto abortu aizliegumu un neitralitātes politiku;
- Saskaņā ar nepieciešamajām juridiskajām procedūrām Eiropas Parlamenta sastāvs tiks palielināts no 736 līdz 754 deputātiem 2010.gada ietvaros. Tādējādi papildu deputātu vietas tiks piešķirtas 12 dalībvalstīm (tostarp Latvijai), kurām ar Lisabonas līgumu tiek palielināts deputātu vietu skaits Eiropas Parlamentā;
- Vienlaikus Īrijas valdības pauda apņemšanos līdz toreizējās Eiropas Komisijas pilnvaru termiņa beigām (2009.gada 31.oktobris) censties panākt Lisabonas līguma ratifikāciju Īrijā.

Kā redzams, ES valstu un valdību vadītāji bija spiesti piekrist dažādiem kompromisiem gan attiecībā uz ES institūciju darbību un lēmumu pieņemšanas procesu, gan attiecībā uz Īrijas izvirzītajām prasībām, kuru apmierināšana, iespējams, ļautu panākt pozitīvu Lisabonas līguma vērtējumu.

Arī Latvijā Lisabonas līgums un tā noslēgšanas/ratifikācijas process netiek vērtēts viennozīmīgi. 2008.gada 19.septembrī Satversmes tiesa pēc 13 fizisku personu pieteikuma ierosina lietu „Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101.pantam”. 2009.gada 3. – 4., 10.martā notiek lietas izskatīšana Satversmes tiesā un 2009.gada 7.aprīlī Satversmes tiesa pasludina spriedumu šajā lietā.⁵ Satversmes tiesa spriedumā norāda, ka tā nav konstatējusi tādas Lisabonas līguma normas, kas aizskartu Satversmes 2.pantā nostiprināto tautas suverenitātes principu, kā arī nosprieda, ka likums, ar kuru ratificēts Lisabonas līgums, atbilst Satversmes 101.pantam. Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Tostarp Īrija gatavojās atkārtotam referendumam. 2009.gada 19. – 20.marta Eiropadomē Īrijas premjerministrs informēja kolēģus par aktuālo saistībā ar gatavošanos atkārtotai tautas nobalsošanai par Lisabonas līgumu Īrijā un diskusiju gaitu attiecībā uz juridisko garantiju piešķiršanu Īrijai. 2009.gada 18. – 19.jūnija Eiropadomē Eiropas valstu un valdību vadītāji atkārtoti atgriežas pie Lisabonas līguma ratifikācijas un atkārtoti norāda, ka vēlētos, lai Lisabonas līgums stātos spēkā līdz 2009.gada beigām. Tika panākta vienošanās par:

- juridiskajām garantijām Īrijai ES valstu un valdību vadītāju lēmuma formā. Šis lēmums nodrošināja Īrijai garantijas, ka Lisabonas līgums neskar tās nodokļu politiku, tradicionāli īstenoto abortu aizlieguma politiku un neitralitātes politiku. Juridisko garantiju piešķiršana Īrijai bija pamats atkārtotas tautas nobalsošanas sarīkošanai par Lisabonas līgumu Īrijā;

⁵ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009.gada 7.aprīļa spriedums lietā Nr.2008-35-01.
http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2008-35-01.htm

- politisku Eiropas Komisijas priekšsēdētāja Žozē Manuela Barrozu atkārtotu nominēšanu Eiropas Komisijas 2009. – 2014.gadam priekšsēdētāja amatā;
- viena valstspiederīgā no katras dalībvalsts saglabāšanu turpmākajos Eiropas Komisijas sastāvos, ja spēkā stāsies Lisabonas līgums;
- Eiropas Parlamenta 2009. – 2014.gadam deputātu skaita palielinājumu 2010.gada ietvaros gadījumā, ja spēkā stāsies Lisabonas līgums. Deputātu skaita palielinājums būs jāveic tām 12 dalībvalstīm (ieskaitot Latviju), saskaņā ar savām nacionālajām procedūrām, kam saskaņā ar Nicas līgumu ir ievēlēts mazāks deputātu skaits.

Pēc norādīto kompromisu panākšanas atkārtotā tautas nobalsošanā 2009.gada 2.oktobrī Īrijas pilsoņi nobalsoja „par” Lisabonas līguma ratifikāciju. Referendumā piedalījās 59% no visiem Īrijas balsstiesīgajiem. „Par” Lisabonas līgumu nobalsoja 67,13%, „pret” – 32,87%. Pēc labvēlīgā balsojuma referendumā Īrijas parlaments 2009.gada 22.oktobrī ratificēja Lisabonas līgumu.

Pēdējā dalībvalsts, uz kuru vēl vajadzēja gaidīt, lai Lisabonas līgums stātos spēkā, bija Čehija, kuras Konstitucionālā tiesa 2009.gada 3.novembrī paziņoja lēmumu lietā par Lisabonas līguma atbilstību Čehijas konstitūcijai. Tiesa lēma, ka Lisabonas līgums ir saskaņā ar Čehijas konstitucionālo kārtību. Tai pat dienā Čehijas prezidents parakstīja Lisabonas līguma ratifikācijas dokumentu.

Visbeidzot 2009.gada 1.decembrī Lisabonas līgums stājās spēkā.

Kā redzams no notikumu attīstības gaitas, gala rezultāts nav tāds, kā sākotnēji tika iecerēts, tomēr acīmredzot ir labākais, par ko visas dalībvalstis (un arī ne bez problēmām!) spēja panākt vienošanos. Galvenā „atkāpe” no sākotnēji plānotā ir tas, ka ES un lēmumu pieņemšanas kārtība tās institūcijās nebūt netiek pa īstam vienkāršota un padarīta saprotamāka ES iedzīvotājiem.

Vispirms jau attiecībā uz pašu dokumentu – Reformu jeb Lisabonas līgumu, kurš faktiski ir grozījumi divos citos pamatlīgumos. Līdz ar to, lai uztvertu un saprastu Lisabonas līgumu, paralēli ir jālasa arī šo pamatlīgumu teksts. Tādējādi saprast, kas tad īsti tiek grozīts un kādēļ, vienkāršam ES iedzīvotājam bez specifiskām zināšanām ES tiesībās nav viegls uzdevums.

Turklāt arī līgums pēc būtības nav vairs tik drosmīgs, kā sākotnēji plānots. Daudzie līguma pieņemšanas un smagā ratifikācijas procesa laikā panāktie kompromisi liecina, ka vairākums ES valstu un valdību līderi nav gatavi stingri uzstāt uz jauninājumu nepieciešamību, lai ES kļūtu „kvalitatīvāka” un pieejamāka ES iedzīvotājiem. Arī ES lēmumu pieņemšanas procedūra nav vienkāršota, turklāt tā izšķīdināta pa diviem līgumiem, to protokoliem, deklarācijām, atsaucēm un atrunām.

3. Pilsoniskā sabiedrība ES un Lisabonas līgums

2007.gada 13.decembrī parakstītais un 2009.gada 1.decembrī spēkā stājies Lisabonas līgums faktiski ir dokuments, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu (kas līdz ar grozījumiem ieguvis jaunu nosaukumu – Līgums par Eiropas Savienības darbību).⁶ Lisabonas līgumā, neskaitot daudzus protokolus, ir tikai divi panti un zem katra no tiem ir daudz punktu. Pirmajā pantā ir izdarīti grozījumi Līgumā par Eiropas Savienību, savukārt otrajā pantā ir grozīts Eiropas Kopienas dibināšanas līgums.

Starp daudzajiem grozījumiem minēto pamatlīgumu tekstos atrodami vairāki tādi, kas attiecas uz pilsonisko sabiedrību un ES iedzīvotāju iniciatīvas iespējām. Vispārīgi vērtējot, Lisabonas līgums ir pavēris būtiskas perspektīvas demokrātijas stiprināšanai Eiropā un ielicis pamatus patiesa sociālā dialoga radīšanai Eiropas līmenī starp organizētu pilsonisko sabiedrību un ES institūcijām.

Līdz ar Lisabonas līguma stāšanos spēkā visām ES institūcijām, jo īpaši Eiropas Komisijai un Eiropas Parlamentam vajadzētu izveidot plašākas dialoga un konsultāciju procedūras ar pilsonisko sabiedrību un to pārstāvošām organizācijām. Tā, piemēram, ar Lisabonas līguma 2.panta 28.punktu bijušā Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 255.pantā iekļauj šādu papildu punktu:

Lai veicinātu labu pārvaldību un nodrošinātu pilsoniskās sabiedrības līdzdalību, Savienības iestādes un struktūras darbojas iespējami atklāti.

Savukārt ar Lisabonas līguma 1.panta 12.punktu izdarīti grozījumi Līgumā par Eiropas Savienību un tajā iekļauts jauns 8.b pants šādā redakcijā:

1. Iestādes ar atbilstīgiem līdzekļiem dod pilsoņiem un apvienībām, kas tos pārstāv, iespēju izteikt savus viedokļus visās Savienības darbības jomās un publiski apmainīties ar tiem.
2. Iestādes uztur atklātu, pārredzamu un pastāvīgu dialogu ar minētajām apvienībām un pilsonisko sabiedrību.
3. Eiropas Komisija veic plašas konsultācijas ar ieinteresētajām pusēm, lai nodrošinātu Savienības darbību saskaņotību un pārredzamību.
4. Savienības pilsoņi, kuru skaits nav mazāks par vienu miljonu un kas pārstāv ievērojamu dalībvalstu skaitu, var izrādīt iniciatīvu un aicināt Eiropas Komisiju saskaņā ar tās pilnvarām iesniegt atbilstīgu priekšlikumu jautājumos, kuros pēc pilsoņu ieskata Līgumu īstenošanai ir nepieciešams Savienības tiesību akts.

⁶ Lisabonas līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, parakstīts Lisabonā 2007.gada 13.decembrī. <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:LV:HTML>

Lisabonas līgumā minēta ne tikai pilsoniskā sabiedrība kopumā, bet īpaši pieminēti tieši sociālie partneri un to iesaiste sociālajā dialogā ar ES institūcijām. Ar Lisabonas līguma 2.panta 115.punktu Līgumā par Eiropas Savienību iekļauts jauns 136.a pants šādā redakcijā:

Savienība atzīst un savā līmenī veicina sociālo partneru lomu, ņemot vērā valstu sistēmu dažādību; tā veicina dialogu sociālo partneru starpā, ievērojot viņu autonomiju.

Tādējādi Lisabonas līgums vēlreiz apstiprina sociālā dialoga un konsultāciju ar sociālajiem partneriem nozīmi. Vienlaikus jāpiezīmē, ka Lisabonas līgums nedefinē jēdzienu „sociālie partneri” un tā vietā atsaucas uz valstu sistēmu dažādību. Līdz ar to ir pieļaujams, ka katrā valstī šim jēdzienam ir specifisks, ar šīs valsts tradīcijām un iekārtu pamatots risinājums. Tas savukārt nozīmē, ka sociālie partneri nav *a priori* tikai nacionāla līmeņa darba devēju un arodbiedrību organizācijas, un pat ja tā, nekur nav noteikts limits, ka par nacionāla līmeņa organizāciju katrā valstī pieļaujams atzīt tikai vienu organizāciju – attiecīgi vienu darba devēju un vienu arodbiedrību organizāciju.

Lisabonas līgumā atkārtoti uzsvērta arī Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas (turpmāk tekstā – ECOSOC) loma kā tiltam starp pilsonisko sabiedrību un ES institūcijām. Ar Lisabonas līguma 2.panta 246.punktu Līgumā par Eiropas Savienības darbību iekļauts jauns 256.a pants, kura pirmās divas daļas izteiktas šādā redakcijā:

1. Eiropas Parlamentam, Padomei un Komisijai palīdz Ekonomikas un sociālo lietu komiteja un Reģionu komiteja, kas veic padomdevēju funkcijas.
2. Ekonomikas un sociālo lietu komitejā ir pārstāvji no darba devēju organizācijām, darba ņēmēju organizācijām un citām organizācijām, kas pārstāv pilsonisko sabiedrību, jo īpaši sociāli ekonomiskajā, pilsoniskajā, profesionālajā un kultūras jomā.

Tādējādi ES līmenī ar minēto komiteju starpniecību pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem ir dota iespēja kā padomdevējiem piedalīties lēmumu pieņemšanas procesā – izskatot dokumentus, ar kuriem vēlāk strādā Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. ECOSOC līmenī pilsoniskās sabiedrības līdzdalība nav ierobežota tikai ar sociālajiem partneriem, tajā darbojas pārstāvji arī no citām pilsonisko sabiedrību pārstāvošām organizācijām.

Arī likumdošanas procesā Latvijā ir atļauta pilsoniskās sabiedrības – un ne tikai sociālo partneru – iesaiste. Proti, sākot jau ar normatīvā akta izstrādes stadiju, kad tas nonācis Ministru kabinetā, ar padomdevēja tiesībām normatīvā akta apspriešanas un virzīšanas procesā var piedalīties NVO pārstāvji.

Ministru kabineta kārtības rullis⁷ (turpmāk tekstā – Kārtības rullis) reglamentē Valsts sekretāru sanāksmes, to kompetenci, sagatavošanas un norises kārtību. Valsts sekretāru sanāksmēs izskata un apstiprina Valsts kancelejas apkopoto sarakstu par pieteiktajiem plānošanas dokumentu projektiem, informatīvo ziņojumu projektiem un tiesību aktu projektiem. Valsts sekretāru sanāksmēs ar padomdevēja tiesībām var piedalīties arī NVO pārstāvji.

Ja par plānošanas dokumentu, informatīvo ziņojumu vai tiesību akta projektu nav panākta vienošanās saskaņošanas procesā, to izskata Ministru kabineta komitejā. Arī Ministru kabineta komitejas sēdēs tiesīgi piedalīties padomdevēji. Atšķirībā no Valsts sekretāru sanāksmēm, kur padomdevēja statusā piedalīties varēja NVO pārstāvji – ar to saprotot gan sociālos partnerus, gan citas NVO, Ministru kabineta komitejas sēdēs piedalīties tiesīgie padomdevēji (no NVO) nosaukti pavisam konkrēti: Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības un Latvijas Darba devēju konfederācijas pilnvarots pārstāvis, Latvijas Pašvaldību savienības pilnvarots pārstāvis, kā arī Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memoranda īstenošanas padomes⁸ pilnvarots NVO pārstāvis.

Tādējādi šajā tiesību akta izstrādes posmā tiešu dalību nevar ņemt gluži katras NVO pārstāvis. Kārtības rullis gan paredz atrunu, ka atbildīgā ministrija vai cita institūcija ir tiesīga iesniegt pieteikumu par papildus uzaicināmajām personām atsevišķu jautājumu izskatīšanā.

Attiecībā uz Ministru kabineta sēdēm Ministru kabineta iekārtas likuma⁹ 24.panta ceturto daļu Ministru kabineta sēdē bez Ministru kabineta locekļiem ar padomdevēja tiesībām var piedalīties personas, kurām šādas tiesības paredzētas citos normatīvajos aktos. Savukārt atbilstoši likuma 28.panta piektajai daļai sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju pārstāvjiem ir ne tikai tiesības piedalīties Ministru kabineta sēdē, bet Ministru prezidents pēc savas iniciatīvas vai pēc Ministru kabineta locekļa ierosinājuma var uzaicināt šīs personas sēdes laikā izteikt savu viedokli.

Kārtības ruļļa 171.punkts satur atsauci uz Ministru kabineta iekārtas likumu, paredzot, ka Ministru kabineta sēdēs ar padomdevēja tiesībām piedalās cita starpā Ministru kabineta iekārtas likuma 28.panta ceturtajā daļā minētās amatpersonas un Ministru prezidenta uzaicinātās personas, izskatot konkrētus darba kārtības jautājumus.

⁷ Apstiprināts ar Ministru kabineta 2009.gada 17.aprīļa noteikumiem Nr.300.

<http://www.mk.gov.lv/lv/mk/darbibu-reglamentejosie-dokumenti/kartibas-rullis/>

⁸ Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memoranda īstenošanas padome ir konsultatīva institūcija, kuras darbību nosaka Ministru kabineta 2006.gada 10.janvāra noteikumi Nr.22. Tās sastāvā ir Valsts kancelejas direktors, Ministru prezidenta biroja pārstāvis, ministriju Valsts sekretāri, kā arī septiņi pilnvaroti pārstāvji no NVO, kas ir parakstījušas memorandu. Padomes locekļu saraksts atrodams šeit: <http://www.mk.gov.lv/sabiedribas-lidzdaliba/sadarbibas-memorands/istenosanas-padome/>

⁹ Ministru kabineta iekārtas likums. <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/darbibu-reglamentejosie-dokumenti/mk-iekartas-likums/>

Savukārt tiesības piedalīties Ministru kabineta sēdes slēgtajā daļā, kurā tiek izskatīts nacionālās pozīcijas projekts, ir ne jebkuras NVO pārstāvim, bet gan tikai sociālo partneru organizāciju pārstāvjiem.

Tādējādi ne tikai ES, bet arī nacionālajā līmenī normatīvajos tiesību aktos ir noteiktas organizētās pilsoniskās sabiedrības jeb NVO tiesības aktīvi piedalīties tiesību aktu izstrādes un pieņemšanas procesā. Pārsvarā gadījumu sociālajiem partneriem ir tieši tikpat plašas līdzdalības tiesības kā citām NVO un otrādi, tomēr ir atsevišķas situācijas, kad sociālajiem partneriem piešķirtās tiesības ir plašākas (piemēram, dalība Ministru kabineta komitejas sēdēs vai Ministru kabineta sēžu slēgtajā daļā).

Attiecībā uz pilsoniskās sabiedrības iesaisti tai svarīgu lēmumu pieņemšanā noteikti jāpiemin Nacionālā trīspusējās sadarbības padome (turpmāk tekstā – NTSP). Tā koordinē un organizē trīspusējo sociālo dialogu starp darba devēju organizācijām, valsts institūcijām un arodbiedrībām, lai saskaņotu šo organizāciju intereses sociālajos un ekonomiskajos jautājumos, tādējādi garantējot sociālo stabilitāti valstī. NTSP uz paritātes pamatiem veido valdības, Latvijas Darba devēju konfederācijas un Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības izvirzītie pārstāvji. No katras puses NTSP sastāvā darbojas deviņi pārstāvji.¹⁰

NTSP struktūrā ir izveidotas arī astoņas apakšpadomes:

- Darba lietu trīspusējā sadarbības apakšpadome (DLTSA);
- Sociālās drošības apakšpadome (SDA);
- Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadome (PINTSA);
- Veselības aprūpes nozares apakšpadome (VANA);
- Transporta un sakaru nozares trīspusējās sadarbības apakšpadome (TSNTSA);
- Vides aizsardzības lietu trīspusējās sadarbības apakšpadome (VALTSA);
- Reģionālās attīstības trīspusējās sadarbības apakšpadome (RAPLTSA);
- Sabiedriskās drošības apakšpadome.

Jautājums par to, vai un cik tālu sociālajiem partneriem būtu piešķiramas plašākas tiesības piedalīties politikas veidošanas procesā nekā tās ir citām NVO, ir gana pretrunīgs. Saprotams, ka šīs „citas” NVO uzskata, ka šāds iedalījums nav pamatots un atbalsta katras NVO tiesības pēc saviem ieskatiem un interesēm līdzdarboties sabiedrībai svarīgu lēmumu pieņemšanas procesā.

¹⁰ Informācija par NTSP un tās nolikums. <http://www.mk.gov.lv/mp/vaditas-padomes/ntsp/>

Atbildes uz jautājumu par arodbiedrību specifisko lomu pilsoniskās sabiedrības iesaistē lēmumu pieņemšanas procesā tiks meklētas šīs ekspertīzes turpinājumā – nākošā ziņojuma ietvaros, kur vienlaikus tiks analizēts arī Eiropas Arodbiedrību konfederācijas viedoklis par arodbiedrību kā pilsoniskās sabiedrības daļas iesaisti tās biedriem svarīgu lēmumu pieņemšanā.

Zanda Grundberga

30.06.2010.